

Research Article; Received: 2025-10-23; Revised: 2025-12-31; Accepted: 2026-01-12.

การศึกษาอัตลักษณ์ตำนานท้องถิ่น อำเภอฟิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

Studying the Identity of Local Legends in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province

จุไรรัตน์ รัตติโชติ¹, วรเวช ว่องศิริ², ชญาดา ชูชัยสิงห์กุล³,
จตุพร เจริญพรธรรม⁴

Jurairat Rattichot¹, Worawet Wongsiri², Chayada Choochaisinghakul³,
Jatuporn Jarumpornthunma⁴

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: jurairat_rat@nstru.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของตำนาน อำเภอฟิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแนวทางการสนทนากลุ่มในอำเภอฟิปูน จำนวน 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลฟิปูน ตำบลเขาพระ ตำบลยางค้อม ตำบลกะทูนและตำบลควนกลาง โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นไม่น้อยกว่า 20 ปี ซึ่งมีอายุ 40 ปีขึ้นไป เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและผู้มีความรู้เรื่องตำนาน จำนวน 30 คน เพื่อตอบแบบสัมภาษณ์ และจำนวน 8 คน เพื่อสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของตำนานปรากฏ 4 ด้าน ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ด้านประเพณี ด้านนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีลากพระเดือนห้ามีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่เกิดจากการผสมผสานความศรัทธาทางศาสนาเข้ากับกุศโลบายในการแก้ปัญหาชุมชน โดยมีมูลเหตุจากตำนานการลากพระเพื่อขับไล่เสียดและคุ้มครองชาวบ้านจากสัตว์ร้าย ซึ่งสะท้อนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและศรัทธาที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในช่วงเปลี่ยนผ่านวันขึ้นปี

ใหม่ไทย 2) อัตลักษณ์ด้านความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน และทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน 3) อัตลักษณ์ด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนา การอุทิศตนเพื่อสังคมและประวัติศาสตร์ชุมชน ตำนานพระเกจิเป็นการสะท้อนความเชื่อในพระพุทธศาสนา การอุทิศตนเพื่อสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในพื้นที่ และ 4) อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรม การบวชและการแก้บนหลังจากได้ตั้งประสงค์เป็นการแสดงความเคารพต่อคำมั่นสัญญาและการแสดงความขอบคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อัตลักษณ์ตำนานถูกหล่อหลอมขึ้นจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณและประวัติศาสตร์ ตำนานดังกล่าวจึงสะท้อนความคิดร่วม อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มาของสิ่งต่าง ๆ ผ่านวิถีชีวิตและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ องค์ความรู้จากการวิจัยคือ อัตลักษณ์ตำนานที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมได้สร้างการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนผ่านประเพณี ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมที่สะท้อนการอุทิศตนเพื่อสังคมและการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: อัตลักษณ์; ตำนาน; พิธีกรรม; ความเชื่อ

Abstract

This research aims to investigate the legendary identities of Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. This qualitative research employs the following instruments: in-depth interviews, non-participant and participant observations, and focus group guidelines. The study covers five sub-districts in Phipun District: Phipun, Khao Phra, Yang Khom, Kathun, and Khuan Klang. Key informants are selected from residents who have lived in the area for at least 20 years, 40 years of age or older, identified as local wisdom holders, community leaders or individuals knowledgeable about local legends. Data are collected from 30 participants via interviews and 8 participants via focus group discussions. The data are analyzed using content analysis.

The findings reveal that the identity of the legends is manifested in four distinct aspects. 1) Traditional identity highlights that the Buddha

image procession (Lak Phra) in the fifth lunar month possesses a unique identity formed by merging religious faith with an ingenious community-based solution. The tradition originates from legends regarding the procession to drive away tigers and protect villagers from wild beasts, reflecting local history and faith in the sacred during the transition of the Thai New Year. 2) Identity of belief in Sacred Powers characterizes the specific nature of the community and functions as a vital mechanism for sustainably preserving and transmitting local culture and wisdom. 3) Identity of belief in Buddhism, social devotion, and community history is reflected in legends concerning renowned Buddhist monks, which demonstrate deep-rooted faith in Buddhism and self-sacrifice for the betterment of society; these are crucial elements in establishing the area's unique identity and culture. 4) Ritualistic identity is observed in the practices of making vows and fulfilling vowed offerings upon the fulfillment of desires, serving as expressions of respect for promises and gratitude toward sacred entities. The identity of these legends is forged through an amalgamation of beliefs in the sacred, local wisdom, and culture, with temples serving as the spiritual and historical center. Consequently, these legends reflect collective thought, explaining natural phenomena and the origins of various entities through the lens of local ways of life and historical events. The knowledge gained from this research suggests that legendary identity, shaped through the integration of sacred beliefs, local wisdom, and culture, plays a significant role in the sustainable preservation and transmission of local cultural heritage. This is expressed through traditions, Buddhist faith, and ritual practices that embody social dedication and reverence for the sacred.

Keywords: Identity; Legend; Ritual; Belief

บทนำ

ตำนาน คือ เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยมีแกนเรื่องสำคัญที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ บุคคลหรือสถานที่จริงในชุมชน ตำนานจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประวัติศาสตร์ที่จดจำได้กับโลกแห่งจินตนาการ ทำให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของพื้นที่ ตำนานมีลักษณะเด่นสำคัญเพราะเป็นความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นว่า มีรากฐานมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่ถูกเสริมแต่งด้วยเรื่องราวที่แสดงให้เห็นอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและความศักดิ์สิทธิ์ ตำนานมักผูกติดกับสถานที่จริงไม่ว่าจะเป็นวัด โบราณสถานหรือทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมให้ตำนานมีความขลังและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ตำนานจึงทำหน้าที่สะท้อนและถ่ายทอดอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ความเชื่อและระบบศีลธรรม ตำนานในหลายวัฒนธรรมมีบทบาทเป็นแบบแผนสำหรับการแสดงออกในเชิงพิธีกรรมของสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งความรู้ของกลุ่มชนด้วย ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องเล่าธรรมดา แต่มีความสัมพันธ์กับระบบความคิดและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2550)

ตำนานจึงไม่ใช่แค่เรื่องเล่า แต่เป็นความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรมที่ช่วยก่อร่างสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ การศึกษาเกี่ยวกับตำนานจึงเป็นการศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นระดับท้องถิ่นมากที่สุด ในบริบทการท่องเที่ยววัดชุมชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เรื่องเล่าพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการอธิบายที่มาของประเพณี พิธีกรรมทั้งที่สืบทอดมาจากอดีตและประเพณีสร้างสรรค์ในบริบทใหม่ ๆ ข้อมูลประเภทตำนานประจำถิ่น ประวัติศาสตร์บอกเล่า เรื่องเล่าของชาวบ้าน เป็นข้อมูลที่มีคุณค่ามากเพราะนักท่องเที่ยวชั้นดี ย่อมอยากทราบประวัติที่มาเพื่อให้เข้าใจความหมายสำคัญของสถานที่หรือประเพณีนั้น ๆ โดยมีเรื่องเล่าเป็นที่ยืนยันและเชื่อมโยงให้เกิดความหมาย โดยเฉพาะความหมายที่เป็นการสร้างใหม่ ซึ่งสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสถานที่และสินค้าที่ระลึกได้ (ศิริพร ณ ถลาง, 2558: 252) ด้วยเหตุนี้ ตำนานจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏในทุกชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีวิธีการในการอนุรักษ์ตำนานแตกต่างกัน บางชุมชนอาจบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ แต่สำหรับชุมชนที่ถ่ายทอดตำนานด้วยการเล่าสืบทอดกันมาและไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นับวันก็จะค่อยเลือนหายไป การที่คนรุ่นหลังตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นด้วยการดูแล รักษาและการสืบสานวัฒนธรรมจะทำให้ตำนานไม่เลือนหายไปจากชุมชน

อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์และความเป็นมาของตำนานที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุประสงค์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์และบุคคลศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นตำนานเรื่องพ่อท่านพลอย โอนโม (พระอธิการพลอย) อดีตเจ้าอาวาสวัดห้วยโก พระเกจิอิกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านความศักดิ์สิทธิ์ และตำนานเจดีย์ข้างประลองงาคู่ ณ วัดโบราณารามในตำบลพิบูลซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นมาของการตั้งชื่อเจดีย์ตามตำนานเกี่ยวกับช้างที่เข้ามาทำลายข้าวของภายในวัด ตำนานเล่าว่า วัดโบราณารามและเจดีย์นี้อาจสร้างขึ้นตามแบบแผนของวัดพระมหาธาตุ ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของการจำลองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นต้นแบบและการแสดงความเคารพในรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำนานพ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ (พระอธิการแก้ว) วัดโบราณารามซึ่งมีวาจาสิทธิ์ ตามตำนานเล่าว่า พม่ายกทัพผ่านมาจะไปเมืองนคร ขึ้นมาทางแม่น้ำตาปีมาพักอยู่ที่วัด พม่ามากินของที่วัด ขโมยของวัด พ่อท่านเจ้าฟ้าพูดว่า “มึงมาขโมยของวัด มึงออกไปเดี่ยวฟ้าผ่าตาย” ก็เป็นจริงดังท่านว่า ทหารพม่าเดินไม่ทันพื้นวัดฟ้าก็ผ่าตาย เลยเรียกท่านว่า พ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ (กิตติวัฒน์ ยงศรัทธา, 2567) ตำนานในอำเภอพิบูลจึงมีบทบาทในการบันทึกวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับความเชื่อดั้งเดิม ทำให้คนในชุมชนต่าง ๆ มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น

จากประเด็นดังกล่าว นำไปสู่ประเด็นการตั้งโจทย์วิจัยตำนานในอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราชว่า ตำนานสะท้อนถึงอัตลักษณ์และมิติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างไร และสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้คนในอำเภอพิบูลได้ในประเด็นใดบ้าง จึงเกิดการศึกษาวิเคราะห์และตีความอัตลักษณ์ที่ปรากฏในตำนานของอำเภอพิบูลเพื่อทำความเข้าใจความหมายและนัยทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในตำนานเหล่านั้น ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวมของอัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพิบูลได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของตำนาน อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมืองานวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

รวมทั้งการศึกษาเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์และตีความข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มาอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์ ข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตำนาน เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เข้าร่วมพิธีกรรมและกิจกรรมชุมชนเพื่อทำความเข้าใจ ค่านิยมและวัฒนธรรมเชิงลึกเน้นช่วงที่มีกิจกรรมสำคัญหรือช่วงเวลาที่มีการรวมตัวของชุมชนเพื่อให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงลึก

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การตั้งบ้านเรือน โรงเรียน สถานที่สำคัญในชุมชน อาชีพของชาวบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยสังเกตในวันที่ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในเดือนสิงหาคมและเดือนกรกฎาคม 2567 โดยเน้นช่วงเวลาปกติเพื่อดูวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่ง

1.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 30 คน ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชน อายุ 40 ปีขึ้นไป และอาศัยในพื้นที่เกิน 20 ปี โดยเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation) ช่วงเวลาที่ผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลว่างจากการปฏิบัติงาน โดยคณะผู้วิจัยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญช่วงเดือนสิงหาคมและกรกฎาคม 2567 จนกว่าคณะผู้วิจัยจะได้ข้อมูลครอบคลุมตามแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 8 คน เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 ณ สวนพ่อเผ่า ตำบลยางค้อมกับผู้ที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไปที่มีความรู้ในการเล่าตำนานเพื่อตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ธีม (Thematic Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นหลักและแนวคิดจากข้อมูลที่ได้ การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลต่างช่วงเวลา (เดือนกรกฎาคมและสิงหาคม) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์และเอกสาร

3. ชี้นำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยเรียบเรียงและตีความข้อมูล โดยใช้กรอบแนวคิดทางคติชนวิทยาเป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของตำนานอำเภอพิปูน และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลลายลักษณ์และมุขปาฐะ

ผลการวิจัย

อัตลักษณ์ของตำนานในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏอัตลักษณ์ที่โดดเด่นจากตำนาน สามารถจำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. อัตลักษณ์ด้านประเพณี ในตำนานเรื่องประเพณีลากพระเดือนห้าได้เล่าสืบต่อกันมาว่า การจัดงานดังกล่าวมีความแตกต่างจากที่อื่นอย่างชัดเจนทั้งประวัติความเป็นมาและเหตุที่ต้องมีการลากพระเดือนห้าในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปีสืบเนื่องจากประเพณีดังกล่าวเริ่มต้นที่วัดยางค่อม พื้นที่บริเวณวัดยางค่อมเป็นพื้นที่ป่ามีเสือชุกชุม ชาวบ้าน เจ้าอาวาสจึงปรึกษาหาวิธีไล่เสือให้ออกไปจากหมู่บ้านจึงได้จัดพระมาแห่และตีกลองเพื่อให้เสือตกใจ ดังที่เกษม แก้วเจริญ (2567) ได้เล่าว่า “ถ้าให้เสือออกไปไกลก็ให้แห่กลองรอบ ๆ หมู่บ้านไปเลย พอมีการแห่กลองก็คุยกันว่า ให้นำพระ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปไว้บนรถแห่ด้วย พระที่นำมาใช้ส่วนใหญ่จะเป็นพระอุ้มบาตรปางลีลาหรือปางห้ามญาติก็ได้ นั่นเป็นที่มาของพระบก โดยตอนนั้นขุนพิปูนเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ ก่อนจะเป็นขุนก็เป็นผู้ใหญ่บ้าน พอท่านขึ้นเป็นกำนันก็ได้มาสร้างบ้าน ตรงหัวสะพานวัดยางค่อม แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว ได้มีการรื้อถอนออกไป มีลูกหลานมารื้อขายไป นอกจากนี้ วิรัตน์ ราชรักษ์ (2567) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ประเพณีลากพระดังกล่าวสืบเนื่องมาจากคนเลี้ยงช้างกำนัน 2 คน คือ นายกุ้ง นายนาค เป็นควาญช้าง นำช้างไปผูกไว้ตอนเช้า ตอนเย็นไปพากลับ พอไปถึงหลักช้าง ไปพบเสือแม่ลูกอ่อน เสือพุงมาทางนายนาค นายนาคเลยขึ้นหลังช้างหนีเสือ เขาเลยเรียกว่า ช้างถวญควาญ ช้างได้ก้มลงนั่ง เสือกัดนายนาคตาย นายกุ้งได้นั่งที่ได้พานสายคอช้าง พอช้างจะนั่ง นายกุ้งเอาหอกค้ำคอไว้ ช้างตกใจเลยพาวิ่งมา และเสือได้วิ่งตาม วิ่งมาขึ้นวัดยางค่อม วิ่งมาตามคลองเสือเข้าวัด ในขณะนั้นพ่อท่านจอนเป็นเจ้าอาวาส ไปปรึกษากับท่านขุนพิปูนหาทางไล่เสือให้ออกไปโดยการแห่พระ ลากพระ อธิษฐาน (บน) เสือให้ออกไป เลยเป็นที่มาของการลากพระไล่เสือหรือลากพระเดือน 5 เมื่อวาระปีใหม่เวียนมาถึง เสือก็มานอนอยู่ในเรือพระจึงเกิดเป็นประเพณีลากพระเดือน 5 ของทุกปี ตั้งแต่นั้นมาประเพณีการลากพระเดือน 5 จึงไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นประเพณีที่มีรากฐานมา

จากการแก้ปัญหาภัยคุกคามจากธรรมชาติ (เสือ) ในอดีต และเพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งยังเป็นการรำลึกถึงตำนานลากพระไล่เสือ

2. อັตลัษณ์ด้านความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำนานที่กล่าวถึงอັตลัษณ์ด้านความเชื่อเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่อำเภอพิบูลย์ ปรากฏในตำนานเรื่องวัดนางเอื้อย พ่อท่านทอง สิริรัตน (พระครูสังฆรักษ์ทอง) พ่อหลวงหวาน สีสุนณโณ (พระอธิการหวาน) พ่อท่านพลอย อโนโม (พระอธิการพลอย) พ่อหลวงแดง โกมาชะ (หัวเหล็ก) และตำนานหนูปีหลวงถึง เจดีย์ช้างประลองงาคู่ พ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ (พระอธิการแก้ว) และตำนานเรื่องทวดหืด

ตำนานวัดนางเอื้อยตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คณะหนึ่งตะลุงและมโนราห์หากเดินทางผ่านหน้าวัดแล้วไม่รำมโนราห์ถวายก็จะไม่สามารถผ่านไปได้ “แม้แต่มโนราห์และหนังตะลุง ขณะที่แจวเรือผ่านวัดนางเอื้อย จะไม่สามารถแจวเรือผ่านไปได้ จะต้องมีการรำมโนราห์ถวายเสียก่อน จึงเป็นที่มาของเจ้าที่เจ้าทางขอบคุยมโนราห์” (พระครูสุวรรณศรีรัตน, 2567) นอกจากนี้ ในตำนานยังกล่าวเพิ่มเติมว่า วัวของชาวบ้านไม่สามารถผ่านเข้าไปในวัดได้ หรือหากเข้าไปได้ก็หลงทางไม่สามารถหาทางออกได้ ตำนานดังกล่าวแสดงให้เห็นการปกป้องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จากการกระทำที่ไม่เหมาะสม ตำนานวัดนางเอื้อยจึงช่วยส่งเสริมการเคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และระเบียบปฏิบัติร่วมกัน ส่วนตำนานพ่อท่านทอง ตามตำนานเล่าว่า “พ่อท่านทองมาสดศพ ตอนกลับได้ขี่เรือผ่านคั้งน้ำลึกและเชี่ยวมาก พ่อท่านทองพูดขึ้นมามีว่า ให้ระวัง พ่อท่านทองเลยเอามือค้ำ แต่ชาวบ้านที่เห็นเหตุการณ์กลับเห็นเป็นไม้ค้ำ ตอนเรือกำลังจะล่ม จึงทำให้เรือนั้นพลอดภัย” (เชาวลิตศรีมุกข์, 2567) จากเหตุการณ์ในตำนานดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเชื่อว่า ท่านเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยคุ้มครองชาวบ้านในยามที่เกิดภัยอันตราย พ่อท่านทองจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์และการปกป้อง

พ่อหลวงหวาน สีสุนณโณ (พระอธิการหวาน) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพ เนื่องจากท่านมีความรู้ความสามารถในด้านสมุนไพร ท่านสามารถรักษาคนวิกลจริตได้ น้ำมันของหลวงปู่หวานใช้สมุนไพรดองกับน้ำมันมะพร้าวแล้วไปตั้งบนปากแผลทำให้เลือดหยุดได้ ไม่ว่าจะเป็นแผลฉกฉวย แผลทากกัด แผลถูกตีกัดตาม ตำนานยังเล่าว่า พ่อท่านคล้าย จันทสุณโณ (พระครูพิศิษฐ์อรรถการ) สัญญากับหลวงปู่หวานว่า ถ้าหลวงปู่หวานมรณภาพก่อน พ่อท่านคล้าย จันทสุณโณ จะมาวางไฟหรือถ้าพ่อท่านคล้าย จันทสุณโณ มรณภาพก่อน พ่อหลวงหวาน สีสุนณโณ ต้องไปวางไฟ ปรากฏว่า พ่อหลวงหวาน สีสุนณโณ มรณภาพก่อนพ่อท่านคล้าย จันทสุณโณ แต่

พอถึงเวลาเผาศพ กลับเผาไม่ติดจนกว่าพ่อท่านคล้าย จันทสุวณโณ จะเดินทางมาถึง แล้ววางไฟ แล้วไฟก็ติดตามปกติ นั่นคือ อภินิหารของพ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ นอกจากนี้ ท่านยังสามารถเปลี่ยนเปลือกกล้วยให้กลายเป็นกระจุย เป็นการสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติและความเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมไทย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ตำนานพ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เน้นความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับจิตวิญญาณ รวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตใจและผู้ช่วยเหลือสังคม นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการยอมรับในระดับชาติ จากการที่พ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ ได้รับพระราชทานพัดงาช้างจากพระมหากษัตริย์ ตำนานแห่งความเลื่อมใสในพ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจเพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

พ่อท่านพลอย อโนโม (พระอธิการพลอย) เป็นพระเกจิอีกท่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพโดยทั่วไปทั้งชาวบ้านและพระเกจิที่มีชื่อเสียงเช่นพ่อท่านคล้าย ดังตำนานที่เล่ากันว่า พ่อท่านคล้ายถามคนที่ไปกราบไหว้ท่านว่า มาจากไหน พ่อท่านรู้ว่า มาจากห้วยโก ก็บอกว่า อยู่ห้วยโกก็ไม่ต้องมาหาเราถึงตรงนี้ ให้ไปหาพ่อท่านพลอย อโนโม ก็ได้ก็เหมือนเรานั้นแหละ ท่านก็มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน มีการทำเหรียญเหมือนกัน แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นที่เคารพศรัทธาในวงกว้าง ตำนานที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่พลอย คือ การที่ท่านสามารถป้องกันค่ายอาสาสมัครต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่วัดห้วยโก ด้วยน้ำในคลองที่ไหลท่วมจนกองกำลังไม่สามารถโจมตีได้ มีเรื่องเล่ากันว่า สมัยที่พืปนยังเป็นกิ่งอำเภออยู่ ทหารจากชุมพรและนครศรีธรรมราชเข้ามาปราบคอมมิวนิสต์ที่ห้วยโก มีค่ายอาสาสมัครต่อต้าน ชาวบ้านที่สมัครใจมาอยู่ค่ายเพื่อร่วมมือกันปราบคอมมิวนิสต์ก็คนไทยด้วยกัน หลังจากเหตุการณ์บ้านเมืองสงบกลุ่มที่เรียกตัวว่า คอมมิวนิสต์ก็ลงมามอบตัวที่ทพภาค 4 ค่ายวชิราวุธ เขาเล่ากันว่า เคยยกกำลังจะมาโจมตีค่าย อส. (กองอาสารักษาดินแดน) ต่อต้านที่วัดห้วยโก แต่ยกมาครั้งใด พอมาถึงหัวสะพานที่ข้ามคลอง พบแต่น้ำในคลองไหลเอ่อท่วมไปหมด ไม่สามารถข้ามคลองมาได้ จึงเป็นตำนานที่เล่าเสริมความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อท่านพลอย อโนโม (กิตติวัฒน์ ยังศรัทธา, 2567) พ่อท่านพลอย อโนโม ยังมีความเชี่ยวชาญในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร เช่น โรคไข้ป่า ปวดท้อง ปวดประจำเดือน หรือใครถูกยาสั่ง ยาพิษ พ่อท่านพลอยก็มียาแก้ นอกจากนี้ ท่านยังมีวิชาทำให้คนรักคนหลง (สุธา จันทร์ชุม, 2567) ความสามารถของท่านสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านในยุคที่ยังไม่มีระบบสาธารณสุขสมัยใหม่ ท่านจึง

เป็นแบบอย่างทั้งในฐานะผู้นำชุมชน แพทย์พื้นบ้าน เป็นตัวอย่างของผู้นำทางศาสนาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่

สำหรับพ่อหลวงแดง โกมาชะ (หัวเหล็ก) อดีตสมภารวัดทุ่งนาใหม่ ท่านมีชื่อเสียงในเรื่องความคงกระพัน ยิ่งฟันไม่เข้า จึงได้รับฉายาว่า พ่อท่านแดงหัวเหล็ก นอกจากความคงกระพันแล้วท่านยังมีเมตตาธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ในการปกป้องคุ้มครอง ชาวบ้านเชื่อว่า ท่านสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ และเป็นที่พึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ปลอดภัย นอกจากนี้ ท่านยังมีความสามารถในการแก้ปญหาของหาย และคุ้มครองภัยให้กับชาวบ้าน มีความสามารถด้านการปลุกเสกวัตถุมงคล เหรียญและวัตถุมงคลของพ่อท่านแดงเป็นที่เคารพบูชาอย่างยิ่ง ดังตำนานที่เล่าว่า “พ่อท่านแดงมีความศักดิ์สิทธิ์นอกจากเมตตาแล้วก็ไม่เข้า เขามีดเอาขวานเอาพร้ามาฟันก็ฟันไม่เข้า ชาวบ้านเรียกว่า พ่อท่านแดงหัวเหล็ก มีการทำเหรียญท่านด้วย พ่อท่านแดงหัวเหล็กเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในเรื่องการอธิษฐาน (บนบาน) ของหาย มีรูปปั้นอยู่คู่วัด เป็นเจ้าอาวาสลำดับที่ 6 อธิษฐาน (บนบาน) อะไรก็พ่อท่านแดงตลอด ท่านสามารถใช้ศัสตราตอกตะปูโดยไม่เป็นอันตราย ของหายรับมือ เวลาแก้คำอธิษฐาน (บนบาน) ปัจจุบันจุดประทัด เมื่อก่อนใช้บุหรี หมากพลู คลานช้าง (คลานเข้า) สมัยคอมมิวนิสต์ มีทหารมายังวัดทุ่งนาใหม่ พวกคอมมิวนิสต์จะมาตีทหาร แต่ถึงวัดก็มองเห็นเป็นน้ำไม่สามารถตีทหารได้ เพราะบาร์มีพ่อหลวงแดง โกมาชะ (หัวเหล็ก) (กิตติวัฒน์ ยังศรีธธา, 2567) ตำนานความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื้อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ยังปรากฏในตำนานเรื่องหนูปีหลวงถึง หนูปีกับหลวงถึงเป็นพรานป่า ทั้งสองเป็นเพื่อนกัน มีความสามารถในการเปิดป่าและปิดป่า สาเหตุที่ปิดป่าเอาไว้เพื่อไม่ให้คนอื่นเข้าไปล่าสัตว์ ปืนของหนูปีจะเป็นปืนศิลาของคนสมัยก่อน ยาว 8 ศอก คล้ายพระแสงปืนต้นของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อใช้ปืนดังกล่าว่าแรดจนเกิดเสียงกึกก้องพสุธา ผู้ล่าจึงต้องรีบหลบหนีให้พ้นรัศมีเสียง ‘สังโพร’ ของแรดตัวนั้น เนื่องจากก่อนที่แรดจะสิ้นใจ มันจะทำการอาลาฟงไพรด้วยอาถรรพ์ หากผู้ใดได้ยินเสียงอาลัยปาดังกล่าว จักต้องประสบกับเหตุเภทภัย หรือมีอันเป็นไปตามคำสาป (เชาวลิต ศรีมุข, 2567) ความเชื่อในเรื่องการสาปแช่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นการสะท้อนความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและการอาศัยร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยไม่มีการเบียดเบียนธรรมชาติ ธรรมชาติจึงยังคงอยู่ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ตำนานเจดีย์ข้างประลองงาคู ณ วัดโบราณาราม ในตำบลพิปูนเป็นอีกตำนานหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การตั้งชื่อเจดีย์ตั้งตามตำนานเกี่ยวกับช้างที่เข้ามาทำลายข้าวของภายในวัดและเจดีย์จำลอง ตามตำนานเล่าว่า วัดโบราณาราม

และเจตีย์นี้อาจสร้างขึ้นตามแบบแผนของวัดพระมหาธาตุ ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของการจำลองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นต้นแบบและการแสดงความเคารพในรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ ท่านยังสามารถบันทาลให้ฟ้าผ่าลงโทษผู้ทำร้ายได้ ดังตำนานที่เล่าว่า “ทหารพม่าต้องการหาน้ำดื่มแต่ไม่พบ พ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ตอนนั้นซื้อสมภารแก้ว ทหารพม่าเข้ามาสู้ศึกหิวน้ำ ดูนํ้าในบ่อ ในโอ่งและไหที่ไหนก็ไม่มี ก็เลยสอยมะพร้าวมากิน พอผ่ามะพร้าวก็ไม่มีน้ำ พม่าจึงโมโหหิว จึงจับสมภารแก้วแก้ผ้า พม่าเอาไม้เล็ก ๆ มาตีกะโปกสมภารจนเจ็บปวดหน้าใจ สมภารบอกว่า ทรมานคนแก้ผ้าดินจะลงโทษเอา พอพม่าออกจากวัด เล่ากันว่า ฟ้าก็ผ่าลงมาทันที ถูกทหารพม่าที่ทรมานสมภารแก้วถึงแก่ชีวิตไปหลายคน ชาวบ้านที่อยู่ในเหตุการณ์ก็เล่าว่า เป็นไปตามวาจาของท่านฟ้าดินจึงลงโทษ พอฟ้าผ่าตาย ชาวบ้านจึงเรียกว่า พ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ (กิตติวัฒน์ ยังศรีธธา, 2567) ตำนานพ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์จึงเป็นตำนานที่สะท้อนพลังอำนาจในความศักดิ์สิทธิ์ พลังแห่งการปกป้องชุมชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในการปกป้องชุมชนจากภัยอันตราย ส่วนทวดหิดเป็นตำนานหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทวดหิดเป็นหมอพื้นบ้านรักษาโรคภัยต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การถูกคุณไสยหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ นอกจากนี้ ท่านยังสามารถทำนายโชคชะตาได้ ตอนที่ทวดหิดเสียชีวิต ชาวบ้านทำโลงนั่งให้เพื่อยกย่องและให้เกียรติท่านในฐานะที่ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นปูชนียบุคคลที่ทุกคนเคารพและระลึกถึง ดังตำนานว่า “ทวดหิดจะเป็นคนทำนายดวงบ้าน ดวงเมือง ทวดหิดเคยทำนายว่า แผ่นดินจะเกิดภัยพิบัติราบเป็นหน้ากลอง เป็นคนรักษาเกี่ยวกับโรคภัย สมัยก่อนเชื่อว่า ถ้าโดนคุณไสยหรือโดนของสามารถให้ทวดหิดแก้ให้ได้ เป็นคนทำนายโชคชะตาแม่น” (เขาวลิต ศรีมุข, 2567) ตำนานของทวดหิดสะท้อนระบบความเชื่อในพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบต่อมา แสดงให้เห็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ผสมผสานความเชื่อทางศาสนาซึ่งปรากฏในการทำโลงนั่งซึ่งเป็นคติทางพุทธ-พราหมณ์ที่ยกย่องผู้มีสภาวะจิตสูงส่งและการดำรงตนเป็นที่พึ่งของผู้อื่น ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ในการเยียวยาสภาวะจิตใจชาวบ้านที่ถูกกระทบด้วยสิ่งที่ไม่มองเห็น เช่น คุณไสยที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและความยำเกรงในชุมชน และภูมิปัญญาทางด้านวิทยาศาสตร์การเป็นหมอพื้นบ้านที่ต้องอาศัยการสั่งสมความรู้เรื่องสมุนไพรและการทำนายภัยพิบัติที่ต้องมีรากฐานจากการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

3. อัตลักษณ์ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การอุทิศตนเพื่อสังคมและประวัติศาสตร์ชุมชน ในตำนานเรื่องพ่อท่านทอง สิริรัตน (พระครูสังฆรักษ์ทอง)

หลวงพ่อชม ธมฺมปาโล และพ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ (พระอธิการหวาน) สำหรับพ่อท่านทอง สิริรัตน มีบทบาทสำคัญต่อคนในชุมชน กล่าวคือ ท่านได้มอบที่ดินเพื่อสร้างโรงเรียนพิบูลสังฆรักษ์ประชาอุทิศและการสร้างวัดในพื้นที่ ดังตำนานที่กล่าวว่า “พ่อท่านทอง อุทิศที่ดิน 50 ไร่ เพื่อสร้างโรงเรียนพิบูลสังฆรักษ์ประชาอุทิศ เป็นโรงเรียนมัธยม พ่อท่านทองได้สร้างวัดไว้มากมาย ได้แก่ 1) วัดหน้าเขา 2) วัดห้วยโก 3) วัดกระทุนเหนือ 4) วัดบ้านโนไร่ พ่อท่านทองมีสมณศักดิ์เป็นพระครูสังฆรักษ์ เป็นเจ้าคณะตำบล มีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก” (เขาวลิต ศรีมุกข์, 2567) การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาชุมชน โดยชุมชนได้ยกย่องเหตุการณ์นี้ให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตาธรรมที่พ่อท่านทองได้อุทิศตนเพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เรื่องราวของพ่อท่านทอง ทำหน้าที่เป็นตำนานที่มีชีวิตซึ่งส่งต่อคุณธรรมและความเป็นปึกแผ่นของชาวพิบูลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน การบริจาคที่ดินของพ่อท่านทองมีสถานะเป็นทั้งประวัติศาสตร์ในฐานะที่มีหลักฐานโฉนดและอาคารเรียนและเป็นตำนานในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าถึงคุณงามความดีที่ชาวบ้านหยิบยกมาสั่งสอนบุตรหลานที่ยึดโยงจิตใจคนในพื้นที่เข้าด้วยกัน โดยตำนานทำหน้าที่เติมเต็มคุณค่าทางจิตใจให้กับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์

การอุทิศตนเพื่อชุมชนยังปรากฏในตำนานเรื่องของหลวงพ่อชม ธมฺมปาโล (พระครูมงคลจริยาจารย์) ท่านมีบทบาทสำคัญในการอุทิศตนเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นแบบอย่างของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและวัด โดยการสร้างถนนและโรงพยาบาลให้กับชุมชน บทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการทำงานร่วมกันกับชุมชน การพัฒนาสุขภาพและการสาธารณสุข การสร้างอนามัยและการนำหมอเข้ามาช่วยเหลือคนในชุมชน ซึ่งให้เห็นความสำคัญของสุขภาพและการรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน การทำงานร่วมกันกับชุมชน ความร่วมมือระหว่างท่านกับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านในการพัฒนาถนนและอนามัย สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน เรื่องราวของหลวงพ่อชม ธมฺมปาโล ยังเป็นการบอกเล่าประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนและความเปลี่ยนแปลงในอดีต ซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษาและการสืบทอดความรู้ในชุมชน ตำนานของหลวงพ่อชม ธมฺมปาโล จึงเป็นการบอกเล่าประวัติศาสตร์ตำนานของชุมชน นอกจากนั้น ตำนานวัดยางค่อมก็เป็นอีกหนึ่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความสำคัญของวัดและความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ การที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จมาทำพิธียกข้อฟ้า โดยเสด็จพระราชดำเนินด้วยเท้าเปล่าเพื่อใกล้ชิดกับราษฎรของพระองค์และแสดงให้เห็น

ความเรียบง่าย วัดยางค้อมจึงกลายเป็นวัดที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นตัวอย่างสำคัญของประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต การที่เหตุการณ์จริงถูกยกระดับเป็นตำนานแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พื้นที่ผ่านพระราชจริยวัตร นอกจากวัดยางค้อมเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2531 เป็นโศกนาฏกรรมครั้งประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งสร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาล โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่นักเรียนและครูเสียชีวิตจากน้ำป่าที่โหมกระหน่ำ สร้างความสูญเสียและความบอบช้ำทางจิตใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่เป็นความทรงจำร่วมของผู้รอดชีวิตและคนรุ่นหลัง หลังเหตุการณ์ผ่านไปก็มีการร่วมกันฟื้นฟูพื้นที่โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสร้างบ้านเรือนขึ้นมาใหม่ การรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญกับอดีตในฐานะบทเรียนสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงความไม่แน่นอนของธรรมชาติและความเป็นในการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ หลังจากอุทกภัยผ่านไปในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงริเริ่มโครงการอ่างเก็บน้ำคลองกะทูนและอ่างเก็บน้ำคลองกลาย อ่างเก็บน้ำทั้งสองแห่งจึงช่วยป้องกันปัญหาน้ำท่วมและแก้ปัญหาน้ำแล้ง ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน ทำให้เมืองพิปูนเปลี่ยนจากเมืองปิด เป็นพื้นที่ให้ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่การชมทิวทัศน์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการซึมซับเรื่องราวการเกิดใหม่ของเมืองพิปูนหลังภัยพิบัติ เป็นจุดขายที่เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาพื้นที่กับพระมหากรุณาธิคุณ อ่างเก็บน้ำกะทูนจึงไม่ใช่แค่เขื่อน แต่นิยามใหม่ คือ อนุสรณ์สถานแห่งพระมหากรุณาธิคุณ

สำหรับพ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ (พระอธิการหวาน) เป็นอีกท่านหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการอุทิศตนเพื่อพัฒนาชุมชน พ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในชุมชนพิปูน ท่านเป็นรุ่นพี่รุ่นน้องกับพ่อท่านคล้าย จันทสุวณโณ (พระครูพิศิษฐ์อรรถการ) ท่านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้านการศึกษาและศาสนา เป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ท่านมาสร้างวัดนางเอื้อยก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านช่วยกันลงขัน วันที่จะเผาท่านจุดไฟไม่ติด ลูกสาวเลยนึกขึ้นได้ว่า ท่านเคยอยู่วัดควนสร้างสนิทสนมกับพ่อท่านคล้าย จันทสุวณโณ และได้สัญญากันว่า ใครตายก่อนต้องมาเผาให้ ตามตำนานกล่าวว่า ท่านเป็นพระนักพัฒนา พระนักสร้าง สร้างมาประมาณ 6-7 วัด เช่น วัดควนสร้าง วัดนางเอื้อย วัดควนสะอาด วัดห้วยทรายขาว อำเภอดงควด สำนักสงฆ์สมภารหวาน ปัจจุบันร้าง เมื่อชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อน เจ็บป่วยเขาจะบ่นคู่กัน (เจียมใจ ดังหังซัน, 2567) พ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ และพ่อท่านคล้าย จันทสุวณโณ จึงเปรียบเสมือนพระคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพและศรัทธาอย่างสูงของ

ชุมชน ส่วนตาพุตาคานเป็นชาวบ้านที่ชุมชนให้ความเคารพ เนื่องจากท่านมีความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับพ่อหลวงฉวย จนทกโร (พระครูการุญกิจโกศล) เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ด้วยคุณสมบัติที่โดดเด่นของท่าน คือ เป็นคนสุภาพและใจกว้าง ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ทั้งยังเป็นผู้ที่ชาวบ้านเชื่อว่า ช่วยบันดาลความสำเร็จ โดยเฉพาะในเรื่องการทำงาน หากใครเดือดร้อนไปอธิษฐาน (บน) ขอให้ท่านช่วยก็จะสำเร็จ แม้พ่อหลวงฉวย จนทกโร จะมรณภาพแล้ว แต่ชาวบ้านยังคงศรัทธา สะท้อนถึงความผูกพันทางจิตวิญญาณที่ลึกซึ้ง ความศรัทธาของชุมชนต่อพ่อท่านทอง สิริรัตน หลวงพ่อชม ธมมปาโล พ่อหลวงหวาน สีสุวณโณ และพ่อหลวงฉวย จนทกโร ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและศาสนาของชุมชน

4. อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรม ในตำนานเรื่องของท่านชีปะขาว พ่อหลวงแดง โกมาชะ (หัวเหล็ก) ตาขาวปลายทูน วัดนางเอื้อย ตาพุตาคานและตำนานเรื่องเทวดานาหละ อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมปรากฏพิธีกรรมการบนและการแก้บน การบนของชาวบ้านก็จะบนในเรื่องทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขอให้สอบผ่าน ขอให้ได้งานหรือตำแหน่ง บนไม้ให้ของหาย บนขอฝนหรือบนไม้ให้ฝนตกในช่วงเวลาประกอบกิจกรรมที่สำคัญ ทั้งนี้ เพื่อให้งานราบรื่น เมื่อได้ตามที่อธิษฐาน (บนบาน) แล้วก็มีการแก้คำอธิษฐานด้วยการจุดประทัดหรือการถวายสิ่งของตามที่ได้อธิษฐานเอาไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและคำมั่นสัญญาที่ได้ขอไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สำหรับพ่อท่านชีปะขาวหรือพ่อท่านตาผ้าขาวมีบทบาทโดยตรงต่อเกษตรกรชาวบ้านเชื่อว่า ท่านศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้คุ้มครองและให้ความช่วยเหลือในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องการทำนาและการใช้ชีวิตประจำวัน “ตอนนั้นในหมู่บ้านฉวางในยุคนั้นเขาเล่าว่า จะใช้วัวทำนาเป็นส่วนใหญ่ ใช้ควายเป็นส่วนน้อย ส่วนมากจะใช้วัวคู่ในการลากไถ ลากคราด เมื่อต้องออกซื้อ ก็ออกซื้อท่านตาผ้าขาวให้มาช่วยดูแลวัว อย่าให้วัวเจ็บวัวป่วย ให้ฝึกง่ายพูดรู้เรื่อง เมื่อทำการไถนาเสร็จ ก็มีการลาวัว การลาวัว คือ ทำนาเสร็จแล้วได้นำวัวไปคินให้วัวไปอยู่ตามปกติตามธรรมชาติ การทำนาสมัยก่อน คือน้ำอยู่ตรงไหนจะไปทำตรงนั้น” (ชนชาติ เพชรภรณ์ และมีชัย ละม้าย, 2567) สำหรับการแก้คำอธิษฐาน พ่อท่านตาปะขาว คือ การถวายเทียนแฉกหรือเทียนทาเพื่อแก้คำอธิษฐาน ดังตำนานว่า “ก่อนที่จะเราจะขึ้นไปนมัสการพระพุทธสิหิงค์บนยอดภูเขาพระจะต้องกราบท่านก่อน หากจะมีการแก้คำอธิษฐานเขาจะเอาเทียนแฉก บ้างก็เรียกเทียนทาที่มีสามแฉก เป็นเทียนที่เอามาแก้ ที่เห็นที่อื่นคล้าย ๆ เป็นสามง่าม แล้วก็ผูกกันอยู่” (บุษยา ธนากรรัฐ, 2567)

พิธีอธิษฐานและการแก้คำอธิษฐานที่ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น จุดประทัด ถวายทุเรียน รำวงสรวง ฯลฯ เป็นการแสดงออกถึงการมีชีวิตของตำนานในปัจจุบัน โดยใช้เรื่องเล่าที่จบไปในอดีต พิธีกรรมเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนมีจุดร่วมทางจิตใจ เป็นพิธีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การตั้งจิตอธิษฐานในเรื่องสำคัญ เช่น การขอพรให้ประสบความสำเร็จในการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเข้าทำงาน การอธิษฐานเพื่อเสริมสิริมงคลในการประกอบสัมมาอาชีพและการดำเนินธุรกิจให้เจริญรุ่งเรือง การอธิษฐานขอพรให้ไม่ต้องเข้ารับการตรวจเลือกทหาร พร้อมทั้งอธิษฐานว่า จะถวายหัวหมูเป็นการแก้คำอธิษฐานพร้อมเหล่าชาวหากประสบความสำเร็จ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นข้อพึงปฏิบัติ คือ การที่จะอธิษฐานจะต้องอธิษฐานในสิ่งที่ถูกต้องเท่านั้น หากใครอธิษฐานจะมีคำพูดติดปากกันว่า ท่านรับมือ รับมือ คือ การอธิษฐาน (บนบาน) แล้วท่านรับ แต่สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของการอธิษฐานในพื้นที่อำเภอพิบูลย์ คือ การอธิษฐานด้วยเทียนแฉกหรือเทียนทา ดังปรากฏในตำนานเรื่องพ่อท่านตาปะขาว อีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมบนพ่от่านตาปะขาว คือ การอธิษฐานขอมวยถวาย เนื่องจากท่านขึ้นขอขมาขอมวยส่วนพ่อหลวงแดง โกมาชะ (หัวเหล็ก) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ชาวบ้านอธิษฐานขอพรท่านเมื่อมีของหายหรือหาของไม่เจอก็จะนึกถึงพ่อท่านแดงหัวเหล็ก เมื่อได้ของคืนมาก็จะแก้คำอธิษฐานท่านด้วยการถวายบุหรี หมากพลู จุดประทัด คลานช้าง (คลานเข้า) สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน รูปปั้นของพ่อท่านแดงถูกสร้างไว้คู่กับวัดทุ่งนาใหม่เพื่อเป็นการเคารพและการยกย่องท่าน

ตำนานตาขาวปลายทูนเป็นอีกหนึ่งตำนานที่แสดงให้เห็นความเชื่อและศรัทธาของชุมชนว่า เป็นภูเทวดาหรือภูเจ้าที่ ตาขาวปลายทูนมีลักษณะเป็นภูใหญ่สีขาวและมีหงอน เวลาชาวบ้านขึ้นเขาไปทำสวนทำไร่หรือเดินทางผ่านพื้นที่สำคัญทางธรรมชาตีก็นึกถึงตาขาวปลายทูนในฐานะภูเจ้าที่ ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงศาสนพิธีกรรม (การบนบานและการแก้บน) ซึ่งเป็นปฏิบัติบูชาตามความเชื่อที่เน้นเรื่องสัจจะและบุญคุณ อันเป็นรากฐานของศาสนาหลักในสังคมไทยและจิตวิญญาณระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ชาวบ้านไม่ได้มองว่า เขาหรือป่าเป็นเพียงทรัพยากร แต่เชื่อว่า มีจิตวิญญาณเจ้าที่คอยดูแลอยู่ จิตวิญญาณในที่นี้จึงหมายถึงสัมพันธภาพทางใจที่ทำให้มนุษย์ต้องรักษาสอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและสันติสุขในใจ ที่ชาวบ้านต้องให้ความเคารพ จึงก่อเกิดเป็นพิธีกรรมและความเชื่อขึ้นมาด้วยการรำนโนราห์ถวาย สะท้อนบทบาทของมโนราห์ในฐานะสื่อกลางที่เชื่อมโยงโลกมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังสะท้อนถึงบทบาทของศิลปะการแสดงพื้นบ้านในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมของความเชื่อดั้งเดิม สำหรับพิธีกรรมการแก้บนด้วยการเปลือย

กายและคลานเหมือนช้างในพื้นที่เปรียบเสมือนการอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นค่านิยมของชุมชนที่เน้นความเคารพและการยอมรับอำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่า ในการตั้งชื่อว่า เขาปลายทูน เกิดขึ้นจากตำนานตาขาวปลายทูน แสดงให้เห็นความสำคัญของตำนานในฐานะเครื่องมือสร้างความหมายและอัตลักษณ์ให้กับสถานที่ ชื่อดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ที่บอกเรื่องราวความเชื่อของคนในชุมชน ตำนานตาขาวปลายทูนจึงสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงความสำคัญของพิธีกรรมและศิลปะการแสดงพื้นบ้านในการรักษาและสืบทอดความเชื่อ ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นความเชื่อในการเคารพและเชื่อมโยงธรรมชาติในฐานะสิ่งคุ้มครองชีวิตของชาวบ้าน

การรำมนโนราห์ถวายเป็นการแสดงหนังตะลุงยังปรากฏในตำนานเรื่องวัดนางเอื้อยที่เล่าสืบต่อมาว่า หากเดินทางผ่านวัดต้องแสดงความเคารพต่อเจ้าที่และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตามความเชื่อที่ว่า การรำมนโนราห์เป็นสิ่งที่เจ้าที่เจ้าทางชื่นชอบ การรำถวายก่อนเดินทางหรือทำกิจกรรมจึงสะท้อนให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพต่อเจ้าที่ มโนราห์และหนังตะลุงจึงเป็นมากกว่าศิลปะพื้นบ้าน ความเชื่อนี้จึงสะท้อนอัตลักษณ์ของภาคใต้ที่แสดงให้เห็นว่า มโนราห์ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่ยังมิมีบทบาททางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมร่วมด้วย

สำหรับอัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมที่มีลักษณะพิเศษในพื้นที่ คือ การแก้บนด้วยการปล่อยไก่เป็น ปรากฏในตำนานเรื่องตาพุดตาคาน ตามตำนานกล่าวว่า ตาพุดตาคานเป็นคนเลี้ยงช้างอยู่ที่อำเภอสิชลแล้วช้างตาพุดตาคานหายมาในพื้นที่อำเภอพิปูน ตาพุดตาคานเลยติดตามมาและมาอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอพิปูนตั้งแต่นั้นมา ตาพุดตาคานเป็นคนมีวิชาคาถาอาคม พอตายก็กลายร่างเป็นงูบองหลา (งูจาง) คอยคุ้มครองชาวบ้านที่ขึ้นเขา ทำสวน ทำไร่ หาของป่า ดังข้อมูลตำนานที่ว่า “การแก้บนหลังจากบนตาพุดตาคานโดยการปล่อยไก่มีชีวิต คือ ไก่แจ้ ชาวบ้านเรียกว่า ไก่ตาคาน นำไปปล่อยที่วัด เมื่อปล่อยแล้วคนที่ไม่ทราบว่าเป็นไก่แก้บน จับไปแกง จะมีอาการคันที่อาการที่แสดงให้เห็น คือ คอจะแคง คอจะห้อย” (เจียมใจ ดั่งหังขึ้น, 2567) การปล่อยไก่จึงเป็นการเช่นสรวงบูชา ซึ่งเกิดจากความศรัทธาของชาวบ้าน พิธีกรรมดังกล่าวจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่แสดงถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ทุกคนในชุมชนต้องถือปฏิบัติ หากใครล่วงเกินด้วยการนำไปทำอันตรายก็จะได้รับผลกระทบทันที ซึ่งสะท้อนให้เห็นกลไกการควบคุมทางสังคมแบบดั้งเดิมที่ทำให้คนเกรงกลัวและปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน และหากทำผิดก็ต้องออกชื่อหรือขอขมาจึงจะหายป่วยหรือหายจากอาการคอแคง (อาการคอเอียง) การกระทำดังกล่าวเป็นการยืนยันถึง

อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบทบาทของท่านในการรักษากฎเกณฑ์ของชุมชน เมื่อตาพูด ตาคานเสียชีวิตก็กลายเป็นงูบงหลา (งูจาง) ทำหน้าที่ปกป้องชาวบ้าน บ่งบอก ถึงความเชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่คุ้มครองผู้คนในชุมชน

พิธีกรรมการอธิษฐาน (บนบาน) ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตด้านการเกษตรและ เกี่ยวข้องกับอาชีพของคนในพื้นที่ยังแสดงให้เห็นในตำนานเรื่องเทวดานาหลา เทวดา นาหลาเป็นงูเจ้าที่ประจำที่นา เมื่อก่อนเวลาชาวบ้านจะชนวัว เวลาจะตัดเรียน (ตัด ทุเรียน) ก็มาอธิษฐาน (บนบาน) ท่านไม่ให้ฝนตก โดยมีการอธิษฐาน ผ่านนางจิตรผู้เฒ่า ผู้แก่เป็นคนกลางในการสื่อสารกับเทวดาและการประกอบพิธีกรรม “เทวดาอยู่ในพื้นที่ นาของนางบุตร จงจิตร ใครจะชนวัว ก็ออกซื้อท่าน เล่ามาตั้งแต่สมัยเด็ก ๆ เป็นงูสีขาว ตัวใหญ่ เหมือนใครจะตัดทุเรียนก็ออกซื้อไม่ให้ฝนตก เด็กจะทำงาน พอตัดเสร็จก็ถวาย ทุเรียน ไม่ให้เป็นเหมยปากเหมยคอ (ไม่ให้ติดค้าง) เมื่อก่อนไปหานางบุตรให้ อธิษฐาน (บนบาน) ให้ แต่พอท่านเสียก็อธิษฐานกันเอง ออกซื้อกันเอง พอสำเร็จก็แก้ คำอธิษฐาน (บนบาน)” (คล่อง ศรีพัฒน์, 2567) ปัจจุบันชาวบ้านสามารถประกอบ พิธีกรรมได้เองโดยไม่ต้องผ่านนางจิตร สะท้อนถึงการปรับตัวของความเชื่อดั้งเดิมให้ เข้ากับชีวิตประจำวันในยุคใหม่ แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลง ความเชื่อนี้ยังเป็นส่วน สำคัญที่สื่อถึงความผูกพันของคนกับธรรมชาติในพื้นที่ตำบลควนกลาง นอกจากนี้ การ แก้อธิษฐาน (บนบาน) ด้วยการจุดประทัดหรือการถวายสิ่งของเป็นการปฏิบัติที่สะท้อน ความเคารพต่อคำมั่นสัญญาและการแสดงความขอบคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สีขาวของงู แสดงถึงภาพลักษณ์ของความบริสุทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ เป็นลักษณะร่วมของความ เชื่อในวัฒนธรรมไทยหลายพื้นที่ในระดับท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่อง งูหวดหรืองูเจ้าที่ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลามักปรากฏในลักษณะ งูเผือกหรืองูขาว ซึ่งถูกนิยามว่า เป็นเทพารักษ์ผู้รักษาแผ่นดิน นอกจากนี้ สีขาวเป็น สัญลักษณ์ร่วมในวัฒนธรรมเอเชียที่สื่อถึงความบริสุทธิ์ การบำเพ็ญบารมี และสภาวะ กึ่งเทพ เช่น พญานาคเผือกในวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง การระบุว่า เทวดานาหลาเป็น งูสีขาว จึงมิใช่เพียงการอธิบายลักษณะทางกายภาพ แต่เป็นการย้ำสถานะความ ศักดิ์สิทธิ์ที่แยกออกจากงูทั่วไปในธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อความยำเกรงและการรักษา คำมั่นสัญญา (การแก้บน) ของคนในพื้นที่ตำบลควนกลาง

อภิปรายผล

อัตลักษณ์ตำนานอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างขึ้นได้จากทุนทาง วัฒนธรรมตำนานเกี่ยวกับวัดวาอาราม พระเกจิ ประเพณีลากพระเดือน 5 กลายเป็น

ทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนสามารถนำไปต่อยอดและสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองให้คนภายนอกรับรู้ได้ อัตลักษณ์ของตำนานกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เชื่อมโยงกับแนวคิดของสจ๊วต ฮอลล์ (Hall, 2011) ที่ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ตำนานไม่ใช่สิ่งที่คงที่ หากแต่เป็นกระบวนการของการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านการตีความบริบททางสังคม (Socio-cultural Context) กล่าวคือ อัตลักษณ์เป็นผลของการตีความผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง มีใช้สิ่งที่กำหนดตายตัวมาตั้งแต่กำเนิด อัตลักษณ์ตำนานในพื้นที่มีได้คงที่ตามกาลเวลา แต่ถูกตีความใหม่ผ่านพิธีกรรมในปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนจากบทบาทหมอพื้นบ้านสู่การเป็นปูชนียบุคคลเชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ตำนานถูกสร้างขึ้นจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นตำนานเกี่ยวกับเสือที่เข้ามาก่อวินาศกรรมในพื้นที่ การรำนมโนราห์ถวาย การแสดงหนังตะลุงถวายเมื่อผ่านวัดนางเอื้อย ตำนานดังกล่าวจึงนำไปสู่การประยุกต์และปรับตัวของชุมชนนำมาซึ่งการสร้างประเพณีและพิธีกรรมในพื้นที่

นอกจากนี้ อัตลักษณ์ตำนานในอำเภอพิปูนยังสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชณี กาวี (2558) ที่ศึกษาเรื่องนิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์: บทบาท หน้าที่ คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนท่าผาปูน อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในประเด็นความเชื่อของกลุ่มคนในชุมชนที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน ประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นแกนยึดโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติจึงนับเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

ประเด็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่อำเภอพิปูน ในประเด็นที่กล่าวถึงตำนานวัดนางเอื้อย ได้กล่าวถึงอนุภาพในการปกป้องคุ้มครองและมีข้อห้ามสำหรับผู้ที่ไม่เคารพ รวมถึงความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดขอชมการแสดงมโนราห์นั้นมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับผลการศึกษาของพิทยา บุชรรัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ (2559) เรื่องโนรา: การเปลี่ยนแปลงการปรับตัวและพลังสร้างสรรค์ในการดำรงอยู่ของคตินาฏยลักษณ์แห่งภาคใต้ งานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านหลายอย่างที่ทำหน้าที่ในการให้ความบันเทิงและการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะโนราห์ยอมรับกันว่า เป็นศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านที่มีความเก่าแก่และมีพัฒนาการควบคู่กับสังคมชาวใต้ โดยความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงทางศิลปะเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคม การรักษาอาการเจ็บป่วยและการสร้างความสามัคคีในชุมชน ประเด็นการเชื่อมโยงความเชื่อในพื้นที่อำเภอพิปูน จะเห็นว่า มโนราห์เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อ ดังตำนานวัดนางเอื้อย

ที่ระบุว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่อนุญาตให้เรือของคณะมนโรรห์และหนังตะลุงผ่านไปได้อีกไม่ร่ำถวายเป็นก่อน เป็นเครื่องยืนยันว่า มโนราห์ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงพื้นบ้านทั่วไป แต่ถูกยกสถานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์ในพื้นที่ ความเชื่อนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของพิทยา บุขรารัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ ที่กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องครุหมอนโรรห์และการรำโนราโรงครูซึ่งมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การแก้บน การรักษาโรค มโนราห์จึงเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมร่วม แม้ข้อมูลเรื่องวัดนางเอื้อยจะมาจากพื้นที่อำเภอพิปูน ส่วนงานวิจัยของพิทยา บุขรารัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ ได้ศึกษาในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา แต่ทั้งสองพื้นที่ก็มีลักษณะร่วมกันในเรื่องของการให้ความสำคัญกับการแสดงมโนราห์ในฐานะพิธีกรรม ความสอดคล้องนี้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับมโนราห์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคคาบสมุทรมอญและอาจมีรากฐานมาจากชุมชนโบราณที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต

การที่ตำนานกล่าวถึงเจ้าที่เจ้าทางขอบนมโนราห์ แสดงให้เห็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม การหลอมรวมความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่หรือในท้องถิ่นเข้ากับการแสดงมโนราห์ ซึ่งเป็นศิลปะที่มีรากฐานจากวัฒนธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพิทยา บุขรารัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ ที่ระบุว่า ชุมชนโบราณในพื้นที่ได้มีการติดต่อค้าขายกับอินเดียและรับวัฒนธรรมจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาเข้ามา ความเชื่อที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นผลผลิตของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนาน โดยสรุปแล้ว อัตลักษณ์ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในอำเภอพิปูนถือเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุน โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า มโนราห์ไม่ใช่แค่การแสดงแต่เป็นส่วนสำคัญของระบบความเชื่อที่หล่อหลอมสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคใต้ตอนบน ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนจวบจนถึงปัจจุบัน ตำนานดังกล่าวเชื่อมโยงกับแนวคิดของเบนเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Anderson, 1983) ในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนที่ก่อให้เกิดแนวคิดชาตินิยม เพราะตำนานและประเพณีในอำเภอพิปูนช่วยสร้างชุมชนจินตกรรม กล่าวคือ ผู้คนในชุมชนมีประสบการณ์ ความเชื่อและความทรงจำร่วมกันผ่านเรื่องเล่าเหล่านี้ แม้จะไม่ได้รู้จักกันทั้งหมด แต่ทุกคนในอำเภอพิปูนก็รับรู้และมีความรู้สึกร่วมในความเป็นพิปูนที่ถูกหล่อหลอมจากตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษทางศาสนาและประเพณีประจำปี

นอกจากนี้ งานวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภักพล บุญเหลือ (2561) ที่ได้วิจัยเรื่องตำนานปรัมปรา: ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์เยอ อำเภอราษีไศล จังหวัด

ศรีสะเกษ จากการวิจัยทำให้เห็นว่า บทบาทของตำนานเป็นการอธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ รวมทั้งยังอธิบายประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ และตำนานปรัมปรายังมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวท้องถิ่น ตำนานปรัมปรายังสะท้อนให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ตลอดทั้งตำนานยังเป็นข้อมูลและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ดังนั้น จะพบว่า ตำนานปรัมปราเป็นเรื่องราวที่มีบทบาทในกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวก็มีความสัมพันธ์กับตำนานในอำเภอพิบูลย์ที่ตำนานก่อให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพราะตำนานเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความเป็นไปในสังคม

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ตำนานอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏอัตลักษณ์ 4 ด้าน ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ด้านประเพณี 2) อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) อัตลักษณ์ด้านความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การอุทิศตนเพื่อสังคมและประวัติศาสตร์ชุมชน และ 4) อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ตำนานในอำเภอพิบูลย์มีฐานะเป็นสื่อกลางและเครื่องมือในการสื่อสารการสร้างอัตลักษณ์และค่านิยมของชุมชน เช่น ความเคารพต่อธรรมชาติ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การให้ความสำคัญกับผู้นำทางจิตวิญญาณ ตำนานเหล่านี้จึงไม่ใช่แค่เรื่องเล่า แม้เนื้อหาของตำนานจะเป็นเรื่องเฉพาะถิ่น แต่หน้าที่ของตำนานในอำเภอพิบูลย์กลับทำหน้าที่ตามหลักการสากล เช่น การสร้างกตีกาทางสังคมเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างขวัญกำลังใจหลังเกิดมหันตภัย ซึ่งสะท้อนความคิดร่วมของผู้คนในกลุ่มชนเดียวกัน อัตลักษณ์ตำนานในอำเภอพิบูลย์สามารถสะท้อนผ่านตำนานท้องถิ่น ภาษา ประเพณี ความเชื่อและประสบการณ์ร่วมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตเกษตรกรรมหรือเหตุการณ์ภัยพิบัติน้ำป่า พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นพิบูลย์ในฐานะอัตลักษณ์ร่วมที่มีความหมายในทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ตำนานในอำเภอพิบูลย์ยังแฝงไปด้วยคติ ความเชื่อและโลกทัศน์ของชุมชนในยุคหนึ่ง อีกทั้งยังทำหน้าที่ในการสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและอธิบายที่มาของสิ่งต่าง ๆ ผลการวิจัยนี้ยังควมมีคุณค่าอย่างยิ่งในการเป็นรากฐานสำหรับผู้ต้องการศึกษาตำนาน อัตลักษณ์วัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพิบูลย์และพื้นที่อื่น ๆ

ภาพ 1 อัตลักษณ์ตำนานอำเภอพิบูลย์

สรุป

อัตลักษณ์ตำนานอำเภอพิบูลย์ปรากฏอัตลักษณ์ 4 ด้าน ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ด้านประเพณี ในพื้นที่อำเภอพิบูลย์กลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน แสดงให้เห็นความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการจัดงานประจำปี ทำให้ประเพณีชักพระกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะในด้านการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ที่สำคัญตำนานยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์สำคัญในอดีตให้เป็นประเพณีประจำปี ซึ่งล้วนเป็นรากฐานที่ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมชุมชน 2) อัตลักษณ์ทางความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในอำเภอพิบูลย์เปรียบเสมือนตำนานมีชีวิตที่เชื่อมโยงมิติต่าง ๆ ทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา การเคารพธรรมชาติและการมีวัดเป็นศูนย์รวมรากฐานของการดำรงอยู่และสืบทอดความเป็นชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3) อัตลักษณ์ความเชื่อในพระพุทธศาสนา การอุทิศตนเพื่อสังคมและประวัติศาสตร์ชุมชน แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวมของพระเกจิ วัดที่ท่านสร้างจึงเป็นมากกว่าสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวและการพัฒนาชุมชน เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนากับชาวบ้าน 4) อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมและความศรัทธาจากตำนานในพื้นที่อำเภอพิบูลย์ อัตลักษณ์ชุมชนด้านพิธีกรรมแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงกับศิลปะการแสดงพื้นบ้าน การมองธรรมชาติเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นมุมมองของชาวบ้านที่เห็นว่า ธรรมชาติและภูเขาเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์และควรได้รับการดูแล ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ยังคงเป็นพื้นที่สำคัญของชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- กิตติวัฒน์ ยัษฐิธา. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 9 สิงหาคม.
- เกษม แก้วเจริญ. (2567). รองสวพัฒนาธรรมอำเภอ. *สัปดาห์*. 13 กรกฎาคม.
- คล่อง ศรีพัฒน์. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 14 กรกฎาคม.
- เจียมใจ ดั่งหิ่งห้อย. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 13 กรกฎาคม.
- ชาวลิต ศรีมุกข์. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 7 กรกฎาคม.
- ชนชาติ เพชรกรณ์ และมีชัย ละม้าย. (2567). ประชาชนชาวบ้าน. *สัปดาห์*. 6 กรกฎาคม.
- บุษยา ธนากรรัฐ. (2567). ประธานวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติปิปูน. *สัปดาห์*. 24 สิงหาคม.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). *กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูสุวรรณศรีรัตน. (2567). เจ้าอาวาส. *สัปดาห์*. 14 กรกฎาคม.
- พิทยา บุขรรัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ. (2559). โนรา: การเปลี่ยนแปลงการปรับตัวและพลังสร้างสรรค์ในการดำรงอยู่ของคตินาฏยลักษณ์แห่งภาคใต้. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*. 16 (2), 41-64.
- ภัคพล บุญเหลือ. (2561). *ตำนานปรัมปรา: ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์เยอ อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- รัชณี กาวี. (2558). *นิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์: บทบาทหน้าที่ คุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชนท่า ผาป้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- วิรัตน์ ราชรักษ์. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 16 สิงหาคม.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). *ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุธา จันทร์ชุม. (2567). ชาวบ้านในพื้นที่. *สัปดาห์*. 7 กรกฎาคม.

- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Hall, S. (2011). Introduction: Who Needs 'Identity'? In Hall, S. and du Gay, P. (eds.). *Questions of Cultural Identity*. (pp. 1-17). London: Sage Publications Ltd.